

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Le-toldot ha-ḳaṭegoryah shel isure "‘ovadin de-ḥol" be-Shabat ve-yo[m] ṭ[ov] ve-yiḥusah la-ḳaṭegoryah shel isure ha-"shevut"

Ḳosman, Admi'el

לאימדא, נמסוק

Ramat-Gan, February, 1993

לע, (א' ח"כ הציבב) ייבא יפבש "ימנ יא...אמליד" םלשה היחדה ספוט לש ותירוקמ לע
וללה "תוטיש"ל סחיה לעו, ועצוהש "תוטיש" תייחדל ילבבה שרדמה תיבב דחוימה ושומיש
י"אב

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8401

על מקוריותו של טופס הדחיה השלם "דילמא...אי נמי" שבפי אביי (בביצה כ"ח, א'), על שימושו המיוחד בבית המדרש הבבלי לדחיית "שיטות" שהוצעו, ועל היחס ל"שיטות" הללו בא"י

בדיון¹ שהקדשנו בפנים² לניתוח המקורות התלמודיים בהם נזכר המונח "עובדין דחול" בענייני יו"ט, ראינו כי רק במקום אחד מופיע מונח זה במפורש בפי אמורא. הכוונה היא לבבלי ביצה, כ"ח, א', שם אומר רב יוסף:

"הלכה כרבי יהושע (= המתיר בברייתא הקודמת לשקול מנה כנגד מנה ביום טוב) הואיל ותנן בבכורות כוותיה,³ דתנן (בכורות ל"א, א') 'פסולי המוקדשין הנאתן להקדש ושוקלין מנה כנגד מנה בבכור'."

וכנגד זה יוצא אביי ואומר:

"דלמא לא היא, עד כאן לא קאמר רבי יהושע הכא (= ביו"ט) אלא דליכא בזיון קדשים, אבל התם (= בבכור) דאיכא בזיון קדשים לא (= וא"כ לא יסכים ר' יהושע לשיטת המשנה בבכורות). אי נמי, עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא משום דלא מחזי כעובדין דחול [כלומר: משנת בכורות, לפי זה, לפי חכמים דר' יהושע, ורק שם ס"ל להתיר לשקול מנה כנגד מנה משום דלא מחזי כעובדין דחול (= "דהתם מכירה היא ואין דרך לשקול בשר הנמכר במנה כנגד מנה" - רש"י)], אבל הכא דמחזי כעובדין דחול (= "דהא חלוקה היא, וכן דרך כל החולקין" - רש"י) לא (= וא"כ, אפשר שחכמים האוסרים ביו"ט לשקול מנה כנגד מנה יסכימו למשנה בבכורות המתירה בבכור לשקול מנה כנגד מנה)"⁴.

משום כך, היה נראה כי יש לקבוע לפחות זאת: מונח זה אמוראי (= בבלי כנראה, שכן לא נזכר כלל בירושלמי) הוא, והיה קיים בבית המדרש הפומבדיתאי של ימי אביי, וכך, אכן, הסיק כבר ר"נ עמינח.⁵ אלא שעיון נוסף בדברי אביי הנזכרים כאן יגרום לנו לפקפק בקביעה זאת, החשובה לענייננו מאוד. שכן אפשר שהמערער יניח כי דברי אביי המקוריים מסתיימים בחלקה הראשון של הדחייה לדברי רב יוסף: "דלמא לא היא...בזיון קדשים לא". וההמשך "אי נמי...אבל הכא דמחזי כעובדין דחול לא" הוא תוספת

1 הדברים האמורים בנספח זה נדפסו בשינויים בסידור, ז', תשנ"א, עמ' 103-123.

2 לעיל עמ' 65 ואילך.

3 יש לשאול: מה בכך ש"תנן בבכורות כוותיה", הרי כאן תנן להיפוך "אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר"? וראה מ"ש בזה הר"ש קלוגר ב"בגדי יו"ט", לעמבערג, תרנ"א, בד"ה "גמ' אמר רב יוסף".

4 העתקנו לפיסקה זאת את פירושו של רש"י. אך ראה הדיון בענין זה בהרחבה לעיל בעמ' 67-69. ברם, מכיון שאין נפ"מ לכל זה לנידון בנספח כאן, העתקנו רק את פירושו של רש"י.

5 ראה לעיל עמ' 65 הע' 62.

מאוחרת על דברי אביי הראשונים.⁶

כדי לבדוק נכונות טענה זאת יצאנו לברר באופן שיטתי את מקומו של טופס הדחיה המיוחד הזה "דלמא לא היא...אי נמי" וכו', הפורך את דברי שלפניו "לצדדין".

א. מאפייניו של טופס דחיה זה

הטופס: "דילמא לא היא, עד כאן לא קאמר וכו' אבל וכו' ועד כאן לא קאמר וכו' אבל" וכו' הינו טופס דחיה אופייני, המופיע בצורה זאת, או בוורסיות דומות שאציג להלן, בעשרות דוגמאות, אך ורק בתלמוד הבבלי.⁷ וכך גם הטופס: "ממאי? דלמא לא היא,⁸ עד כאן⁹ וכו'".
וכן: (עם תוספת "ממאי" או בלעדיה) "דלמא לא היא, עד כאן לא קאמר וכו' אבל וכו' (ו)אי נמי עד כאן לא קאמר וכו' אבל" וכו'.

מבדיקת המקורות הרבים בהם מופיע טופס זה עלו בידינו כמה מסקנות שנפרטם להלן, אך נקדים ונעיר, כי מכיון שלפנינו, בבבלי ביצה, בא טופס דחיה זה כדי לערער על "שיטה"¹⁰ שהוצעה קודם לכן,¹¹ נעסוק אנו כאן בעיקר בממצאי הבדיקה של המקורות המקבילים לשלנו, כלומר המקורות בהם משמש

6 וראה בענין זה הספרות שציינו לה בהע' הנ"ל.

7 אין בכך כדי לומר כי לא נמצא צורות סגנוניות אחרות של דחיית "שיטות" (לביאור המונח "שיטה" ראה הע' 10 להלן), ראה להלן את דברי ר' אחא בר יעקב בסנהדרין ד', א'. וכך גם דחיית רבא ל"שיטה" שמציע אביי בסנהדרין ס"ד, א'. אבל באופן כללי ניתן לומר שאלו מקרים חריגים, ובדרך כלל שולט בנוגע ל"שיטה" סגנון השאלה של "דילמא" וכו' בבבלי, ראה ע"כ להלן הערה 15: בכל המקרים הרבים הנמנים שם הטופס הקבוע הוא "דילמא" וכו'.

8 מחמת קרבת הצורות נמצא גם חילופי נוסחאות על בסיס צורות אלו. כך למשל בגיטין י"א, ב': "אמר אמימר ואיתימא רב פפא דלמא לא היא עד כאן" וכו', וכך בכת"מ שם, אבל בכת"ר 127 שם: "אמר אמימר ואיתימא רב פפא ממאי דלמא לא היא" וכו'.

9 לפעמים בא נוסח זה מקוצר: "ממאי" דילמא עד כאן לא קאמר" וכו', כך למשל בשבת קכ"ד, א' בהסתייגות רבא (ולא רבה, ראה דק"ס לשם אות מ', ור"ד הלבני מקורות ומסורות לשבת, עמ' של"ג, הע' 3) מן ה"שיטה" שמציע ר"א בן פדת.

10 המונח "שיטה" משמש בתלמוד (ראה, למשל, בבבלי, ב"מ, ס"ט, א') ובספרות שבעקבותיו ככינוי לזיהוי דעות חכמים שונים, שנים או יותר (ו"שיטה" כאן במובן שורה אחת, סדר אחד. ראה ערוך השלם, ח', עמ' 61), והעמדתם בקבוצה אחת כמי שנוקטים עמדה הלכתית משותפת.

ברצוני להקדים ולהציע חלוקה עקרונית בין "שיטה" פרשנית, שאגדינה לצורך הבחנותי בנספח זה, אך ורק כ"שיטה" אשר מתוכנה עולה בבירור כי מטרתה היא להסביר מה היא עמדתו של חכם פלוני - כשמתוך הצמדת דבריו לשיטת פלוני אחר (המוכרת לנו) מתבארת על ידי זה בדרך כלל גם עמדתו של הראשון - לבין "שיטה" סדרגית שמטרתה היא סידורם וסיווגם של חכמים שונים שמאמריהם באו לעתים קרובות בעניינים שונים לגמרי, כקבוצות בעלות עמדה משותפת (על אף שיש לזכור, כמובן, כי עצם ההנחה, שקבוצת חכמים מסוימת נוקטת כולה כאחת שיטה הלכתית שווה, יש לה בוודאי השלכות גם בנוגע לצדדי הפרשנות של אותם מקורות, וגם בנוגע לפסקי ההלכה שינבעו מהם - הרי שאין, על כל פנים, ל"שיטה" הסדרגית כוונה ישירה לפרש באופן אחר את המקורות ממה שהובן על ידינו עד כה).

בנספח זה נתרכז אך ורק בבדיקת היחס ל "שיטה" הסדרגית.

11 וכך במקומות רבים בתלמוד - רשימתם ראה להלן בהע' 15. לרשימת המקומות בהם מובא טופס זה לצורך דחיה, אך אינו דוחה "שיטה" ראה להלן הע' 14.

עוד יש להעיר, כי מבדיקת הטופס הפותח "דלמא (או דילמא) לא היא" וכו' עולה כי הוא משמש בכל המקומות לצורך דחיית "שיטה", אלא שלא יכולנו להתרכז רק בבדיקת נוסח דחיה זה, שכן ישנן "שיטות" שאינן נדחות כך, וכגון הפתיחה "ממאי, דילמא עד כאן" וכו'.

טופס זה לצורך דחיה של "שיטה" (ורק "שיטה סדרנית", כאמור).

המיוחד שבטופס סגנוני זה הוא:

א) הדחיה נאמרת שלא בלשון ודאות, אלא כמטילה ספק (= "דילמא").

ב) הדחיה אינה מחמת סתירה שמציגים ל"שיטה" ממקור אחר, אלא מסברות החכמים¹² בלבד.¹³
ג) הדחיה נאמרת "לצדדין". כלומר אין מסתפקים בדרך כלל בעובדה שחכם אחד אינו מודה לחבירו ב"שיטה" שהועמדה, אלא מוסיפים גם דחיה לאידך גיסא ("ועד כאן לא קאמר" וכו' או: "אי נמי עד כאן לא קאמר" וכו'), סברא הנותנת מקום לחשוב שגם ה"משודך" השני ב"שיטה" המוצעת אינו מודה לעקרון שהוצג¹⁴ ב"שיטה".¹⁵

12 כך בכל המקרים שבהע' 15.

13 וראה בקשר לזה סגנונו הזהיר של אב"י בב"ק ס"ט, א', בבואו להקשות על ה"שיטה" שנמסרה בשם ר' יוחנן באמרו: "אי לא דאמר ר' יוחנן צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחר הו"א צנועין אית להו דר' דוסא", וכן גם רבא שם. אבל סגנון זה יוצא דופן הוא. וראה י"ש צורי שיוק, תולדות דרכי הלימוד בישיבות דרום, גליל, סורא ונהרדעא, ח"א, ירושלים, תרע"ד, עמ' 119.

14 יש להעיר כי בסגנון דחיה זה "דילמא" וכו' בתוספת סברא הדוחה לצדדין "אי נמי" וכו' נעשה שימוש נרחב, אף קודם לתקופה הסתמית, ובסוגיות רבות נמצא שימוש בסגנון זה גם כדי לדחות הצעות אחרות (ולא רק "שיטות"). כגון זו שבביצה ל"ה, ב' (ר' זירא בשם רבי אסי ואמרי לה רבי אסי אמר ר' יוחנן) הבאה להשוות שבת ליו"ט לענין פינוי קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני ביטול ביהמ"ד. וכן גם שם ל"ז, א' לדחות דברי רב פפא, ע"ש, וכן בביצה ט', ב' - י, א', דחיה סתמית להצעה שב"ש לחומרא וב"ה לקולא [ואשר לסיפא שם ראה מ"ש א"ש רוזנטל בתרביץ נ"ח חוב' ג' ד' בעמ' 354-356 בנוגע לגרסאות (תודתי לד"ר י' עץ-חיים שהסב תשומת ליבי לכך)], וכן ביבמות נ"ד, ב': "ודלמא לאחר מיתת בעלה מצוה בחיי בעלה רשות, אי נמי לאחר מיתת בעלה" וכו', וכן שם נ"ה, א': "ודלמא אין לה בנים וכו' אי נמי" וכו', וכן גם כבר בפי אב"י ביבמות צ"ה, ב' (כנגד רב יוסף) "וממאי וכו' דלמא וכו' אי נמי" וכו'. וכן ב"מ, ס"ו, ב': "אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא דלמא וכו' אי נמי" וכו', ושם ע"ח, ב': "ודלמא שאני התם דאתו למחשדיה וכו' אי נמי" וכו'. ושם ק"ז, ב', דחיית דברי ר' יוחנן "אמאי דלמא עד כאן וכו' אי נמי" וכו'. ומכות ה, ב': "אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי דלמא וכו' אי נמי" וכו'. ובבב"ב, ב' "דילמא שאני התם וכו' אי נמי" וכו'. וכן חולין ל"ט, ב', כנגד דברי ר' חסדא, וחולין נ"ב, א' לרב אחא בריה דרבא לרב אשי דלמא וכו' אי נמי" וכו' (ושם בעניני אגדה!), וחולין ק"ב, ב' "מתקף לה רב אשי ואיתימא ר' שמואל זרוקיניא דלמא וכו' אי נמי" וכו' ובכורות נ"ט, א' "ודלמא שאני התם וכו' אי נמי דאחוי" וכו'. על דחיית דברי רב יוסף ע"י אב"י בשבת ס"א, א' ראה להלן בעמ' 242 ואילך.

מקומות נוספים בהם באה הדחיה (לא של "שיטה") על פי נוסח זה: פסחים, צ"ד, ב'; יומא, כ"ה, ב'; שם, מ"ז, א'; שם, מ"ט, א'.

15 כן ב: שבת ע"ז, א' [אב"י לר' יוסף שהציע כי ר' נתן ור' יוסי בר' יהודה אמרו דבר אחד]; שם, קכ"ד, א' [רבא (ראה לעיל עמ' 240 הע' 9), נגד ר' אלעזר בן פדת]; עירובין, י"ג, א' [רב פפא לחד גיסא ורב"י לאידך גיסא דוחים שיטה המוצעת ע"י הסתמא דגמ'; שם, פ"ו, ב' [אב"י לרבא]; שם, ק', א' [דחיה סתמית לרב הונא בריה דר"י (וראה דק"ס שם אות א)]; פסחים, מ"ח, א' [רב פפא לחד גיסא ורב שישא לאידך גיסא נגד רמי בר חמא]; ביצה י, א' [סדרת דחיות סתמיות ל"שיטות" סתמיות]; שם, כ"ח, א' [אב"י להצעת רב יוסף לפסוק כר' יהושע ששוקלין מנה כנגד מנה]; יבמות ל"ו, ב' [אב"י לרבא]. כתובות ל"ו, ב' [רבא (ראה דק"ס השלם שם) כנגד דברי ר' יוחנן]; נדרים ע"ג, ב' [אב"י לרבא (כך בכת"י, ראה מ"ש בעמ' 254)]; סוטה כ', ב' [רב פפא לחד גיסא ורב"י לאידך גיסא, כנגד דברי ר' ירמיה]; גיטין ד, ב' [רבא כנגד דברי ר' זירא כנראה (ע"ש בתורה דלמא)]; מנחות ס"ג, ב'; חולין נ"ח, ב' [רבא נגד ר' יוחנן]; כריתות ט"ו, א' [רבא לחד גיסא ורב"י לאידך גיסא לדחות דברי ר' יוחנן (כך בכת"י ובכת"י פירגנה, שלא כדפדו)].

בסכום: בדחיות בסגנון זה ל"שיטה" משתמשים בבבלי: רבא (4), אב"י (3), הסתמא דגמ' (3). דחיות לחד גיסא כשהחכם אחד משלים דברי חבירו לאידך גיסא אנו מוצאים בפי רב"י (3), רב פפא (3), רבא (1), ורב שישא (1). נראה א"כ, ששיטת דחוי זאת נוצרה בדיונים שבין אב"י ורבא על ה"שיטות" בפומבדיתא (וראה ר"א וייס התהוות התלמוד בשלמותו, ניו-יורק, תש"ג, עמ' 34-35, על אופיו ומיקומו של המפגש בין שני חכמים אלו) והועברה אח"כ לתלמידיהם. אמנם כמה פעמים נמצא סגנון זה בפי אב"י כנגד דברי רב יוסף ואולי שם מקורו (ראה שבת ס"א, א', ושם ע"ז, א', וביצה כ"ח, א'), ורק אח"כ עשה בו אב"י שימוש בלימודו עם רבא, שמשלמדו ממנו אימץ לו סגנון זה גם הוא. בירושלמי, לעומת זה, גם אם נמצא דחיה ל"שיטה" הרי ברוב דובם של המקרים זו דחיה רק לחד גיסא. אך ראה פסחים א', ח' (כ"ב, ב'), ובתרומות ח', ד' (מ"ו, ב') שם

ב. באילו בתי מדרש נעשה בו שימוש

קבוצת החכמים לה מקושר סגנון דחיה זה של ה"שיטה" הינה קבוצת אמוראים מצומצמת (שאנו יכולים לעקוב בנקל אחר הקשרים הפנימיים שביניהם), המונה בעיקר את האמוראים אביי, רבא (וכן רנב"י), בני הדור הרביעי, ותלמידם רב פפא.¹⁶ לאחר מכן הפך כנראה סגנון-לימודי זה לנחלת בני הישיבה, שכן מוצאים אנו אותו חוזר בסוגיות סתמיות.¹⁷ ממצא זה מאשר את טיעוננו שהקטע "אי נמי" וכו' שבבבלי ביצה כ"ח, א', הינו חלק אורגני מטופס דחיה מקובל ורגיל בבית המדרש הפומבדיתאי של ימי אביי ואינו תוספת מאוחרת.

ג. שימושים מוקשים בטופס דחיה זה ונסיון להסיק מכך על אופי השימוש בו

בדיקת המקורות בהם מופיע בבבלי טופס דחיה זה מגלה כמה מקרים בהם נראה השימוש בטופס זה זר לכאורה. אמנם משנעמוד על הבנת אופן השימוש בטופס זה גם במקומות מוקשים אלו, נוכל לדעת לעמוד על אופיו של טופס דחיה זה, ועל השימוש שנעשה בו בביהמ"ד הבבלי. כך למשל, בשבת ס"א, א':

"... ואזא ר' יוחנן לטעמיה (= שסבר כי יש לנעול של שמאל תחילה) דאמר ר' יוחנן כתפילין כך מנעלין, מה תפילין בשמאל אף מנעלין בשמאל. מיתיבי: 'כשהוא נועל נועל של ימין ואחר כך נועל של שמאל?' אמר רב יוסף: השתא דתניא הכי, ואמר ר' יוחנן הכי, דעבד הכי עבד, ודעבד הכי עבד."

ועל כך מתקיפו אביי:¹⁸

"דילמא ר' יוחנן הא מתניתא לא הוה שמיע ליה, ואי הוה שמיע ליה - הוה הדר ביה? ואי נמי שמיע ליה, ודילמא קסבר¹⁹ אין הלכה כאותה משנה?"²⁰

כאן הקושי באתקפתא של אביי על רב יוסף גלוי. הרי בסופם של הספקות שמעלה אביי נמצא כי דבריו רק מצדיקים את פסקו של רב יוסף, שכן אם אנו נשארים בספק שמא מתניתא לא הוה שמיע ליה לר'

ר' אילא דוחה ה"שיטה" שהציע ר' יוחנן באמרו "ר"ש דבכורות ור"י דתרומות לא הדין מודה לדין ולא הדין מודי לדין וכו'. וכן גם בניזיר ד, ר, (נ"ג, ג').

16 על רב פפא כממשיכם של אביי ורבא בקשר עם תורת ר' יוחנן, ראה צ' דור, תורת א"י בבבל, ת"א, 1971, עמ' ל"ב הע' 5.
17 למניין המפורט של הסוגיות הללו ראה הע' 15. כאן המקום להעיר כי לא נכון יהיה לדעת לומר כי סגנון זה הוא פרי יצירתם של עורכי התלמוד בתקופה המאוחרת יותר, ששמוהו בפי אביי ורבא ותלמידיהם, וזאת משום שלא נראה כי עורך, שיתאים סגנון זה לדברי האמוראים שלפניו, יעשה זאת אך ורק במה שנוגע לשכבה מסוימת של אמוראים שקדמו לו (מן הדור הרביעי ואילך דוקא). טענתנו מתחזקת גם מן העובדה שלפני אביי ורבא אין אנו מוצאים כנראה סגנון זה (וראה הע' 56 להלן), וזאת כפי הנראה משום שסגנון זה הוא מיצירות הדור הרביעי בבתי המדרש של אביי ורבא.

18 תיבת "אביי" חסרה בכתי"מ ובכתי"ר 108, וראה הלבני, מקורות ומסורות לשבת שם, עמ' קע"ב הע' 8.

19 בכתי"מ. ובדפ' במקום "ודילמא קסבר" רק "וקסבר", מה שמקשה מעט על ההבנה.

20 מכנה ברייתא זאת משנה, וראה הלבני שם עמ' קע"א, הע' 4.

יוחנן, ואי הוה שמיע ליה היה חוזר בו, ומשום כך ינעל קודם של ימין, או שמא אף ששמיע ליה חלק ר' יוחנן על ברייתא זאת להלכה, וא"כ יש לנעול של שמאל תחילה, הרי שוב נמצאנו אומרים כרב יוסף "דעבד הרי עבד ודעבד הכי עבד"?

משום כך נדחקו בעלי התוס' שם בד"ה "דעבד" לפרש כי "דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד" שבפי רב יוסף פירושו "דהברייתא לא פליגא אר' יוחנן ולא ר' יוחנן אברייתא", ועל כך בא אביי לחלוק בטענה כי יותר נראה לומר שר' יוחנן פליג על הברייתא.²¹ גם הפתרון שמציע הלבני שם, לסמוך על השמטת מילת אביי בכת"מ וכת"ר קשה הוא, שכן²² אין להניח השתרבות הוספה כזאת לתוך גוף הטקסט בלי בסיס כלשהו (ונוח, מאידך, להניח כי היתה השמטה בכת"י אלו).

משום כך נראה יותר כי על הלומד להפנות דעתו כאן לפתרון מכיון שונה, ובמקום להניח שיש כאן קושי פרשני שיש לחתור למצוא לו הסבר מתקבל על הדעת, נכון יותר יהיה לקבל טקסט זה כמות שהוא, ולהסיק מכאן כי לעיתים הקשו אמוראים על דברי בר-פלוגתם קושיות שאינן מכוונות להוליך למסקנה הלכתית שונה, כי אם להבחנות עיוניות- תיאורטיות בלבד. וכאן, לדוגמא, מאחר שרב יוסף ראה לפניו שני מקורות סותרים הניח דין זה ללא הכרעה, ובכך נתן לגיטימציה הלכתית לשתי הדרכים השונות. לעומת זה, אביי, בדבריו אינו בא לערער פסק הלכה זה של רבו, אלא רק את ההנחה התיאורטית שהיתה מונחת בגוף שיקוליו של רב יוסף כי דברי ר' יוחנן יחשבו כשקולים לדברי הברייתא בספק שהועלה.

מקור זה יש בו אם כן, אולי, כדי לפתוח לנו אשנב למחשבה נוספת על תפקידו של הטופס "דילמא" - אי נמי" בביהמ"ד הבבלי גם בנוגע לכל שאר המקורות שהצגנו, ולעוררנו לכך שיתכן כי מעיקרו מכוון היה סגנון לימודי זה לא לשם עקירת ה"שיטה" שנמסרה או הוצעה בביהמ"ד, אלא מטרתו היתה לימודית-עיונית, ומכוון היה רק כדי לגרות את חכמי ביהמ"ד לעיון מעמיק יותר ביסודות ה"שיטה" שהוצעה.

דוגמא נוספת לשימוש בטופס זה, אשר תובן יפה יותר על פי הנחתנו הנ"ל, היא הדחיה שבמקרה שלנו, בביצה כ"ח, א', שבו, כנזכר לעיל, אומר רב יוסף: "הלכה כרבי יהושע הואיל ותנן בבכורות כוותיה, דתנן 'פסולי המוקדשין הנאתן להקדש ושוקלין מנה כנגד מנה בבכור'". וכנגד זה יוצא אביי: "דלמא לא היא, עד כאן לא קאמר רבי יהושע הכא אלא דליכא בזיון קדשים, אבל התם דאיכא בזיון קדשים לא. אי נמי, עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא משום דלא מחזי כעובדין דחול, אבל הכא דמחזי כעובדין דחול לא .

גם כאן אין ברורה התקפתו של אביי. שכן, מה טוען הוא בדישא של דבריו? אם אכן נקבל את הטיעון שברישא, יצא שגם רבי יהושע שבבכור אוסר לשקול מנה כנגד מנה, מודה הוא לחכמים כאן ביו"ט כי מותר לשקול מנה כנגד מנה. נמצא אם כן, כי הוא בא לאשש את פסק ההלכה של רב יוסף בדבריו! והרי משמעות ה"דילמא" וכו' לכאורה הפוכה היא.

21 וכן במיוחס לריטב"א שם בד"ה "אמר רב יוסף", וראה גם במיוחס לר"ן המפרש אחרת, ובמה שהקשה הלבני שם.
22 כפי שהוא עצמו כתב שם בהע' 8. וראה הצעתו שם, שכל הדיבור מ"דילמא" עד "כאותה משנה" תוספת הסבר היא לדברי רב יוסף.

ובכן, גם כאן, מסתבר לומר שוב, כי ה"דילמא - אי נמי" וכו' מכון היה לאו דוקא להתקיף את פסק ההלכה של רב יוסף רבו, אלא בעיקר לעורר את השאלות העיוניות על ההנחות בהן השתמש רב יוסף בפסק ההלכה שלו, ועיקר האתקפתא אינה כלפי פסק ההלכה, אותו אולי מקבל אביי, אלא כלפי ההנחה שמשנת בכורות הנ"ל אזלא בשיטת ר' יהושע המתיר לשקול מנה כנגד מנה ביו"ט.

בהתאם לכך יובן גם פסק הגאונים שלא ראו בדברי אביי דחיה לפסקו של רב יוסף.²³

וכך מעיד ר' צדקיה ב"ר אברהם הרופא בשבלי הלקט השלם, סימן רנ"ד, דף קכ"ד, א':

"מצאתי לגאון אחד שפסק כרבי יהושע".

וכך גם נראית דעת רב יוסף גאון ב"תשובות גאוני מזרח ומערב" שבמהד' מיללר ברלין, תרמ"ח, סימן פ':

"וששאלתם שוקלין מנה כנגד מנה בי"ט או לא, הרי אמר רב יוסף גאון היכא דאיפשר ליה ולא אתי לאימנועי משמחת יו"ט שוקלים".²⁴

וגם רבינו ישעיה²⁵ פסק כרבי יהושע והסתמך על פסקו של רב יוסף, ובהתייחסותו לדחיית אביי אומר הוא, כמדומה, בדיוק מה שהעלינו אנו קודם:

"ואע"ג דאביי דחה לההיא סיועא נהי דדחיה דלא מצי לאיסתיועי מהתם דאיכא למימר דלא דמי, אבל על מימרא דפסק הלכה כר' יהושע לא פליגי, וכל שכן שדבריו הן כעין דחיה, כאיכא למימר דלא דמי, אבל פשיטא (אולי צ"ל: פשטא) דמילתא משמע דכי היכי דשרי בבכור שרי נמי ביו"ט ואדחיי לא סמכינן".

כלומר, רבינו ישעיה גם הוא מבין כי דחיית אביי היא עיונית ביסודה, ויש בה רק תביעה להעמיק ולחקור אחר היסודות המונחים בתשתית הפסיקה של רבו, שלענין מעשה גם הוא מקבלה, וכמ"ש קודם.²⁶

23 וראה גם ר"י דינרי, ליחסם של הגאונים והראשונים אל בעיית ה"שינויא" בתלמוד, בר אילן, ספה"ש למדעי היהדות והרוח, כרך י"ב, תשל"ד עמ' 108-117; רש"י פרידמן, פרק האשה רבה, ירושלים-ניו יורק, תשל"ח, עמ' 128 והע' 40 שם. להבנה זאת שאני מציע כאן העירני ד"ר משה וייס ולו תודתי. וראה מ"ש הר"מ מרגליות "החילוקים שבין א"מ ובני א"י", ירושלים, תרפ"ח, עמ' 124. בני בבלי נוהגים לשקול בשר במועד ובני א"י לא. והבדלים אלה יש להם מקור בחילוקים שבין התלמודים, ועל כך מעיר מרגליות: "ואף שאביי דחה את פסקו של רב יוסף נשאר המנהג הבבלי כן גם אח"כ". ולפי דברינו אין צריך לזה, שכן אביי לא בא כלל לדחות את פסקו של רב יוסף ומשום כך נהגו בבבל כרב יוסף, ושלא כבני א"י.

24 ההסתייגות המסוימת שמביע רב יוסף גאון בפסקו זה מן ההיתר נובעת כנראה מן העובדה שדברי אביי נאמרו בלשון "דילמא", וכמו מסופק הוא אם יש כאן ערעור על דברי רב יוסף אם לאו. אמנם אלו שפסקו להתייר שקילה זאת בלא פקוק לא ראו כלל וכלל בדברי אביי אף שמץ של ערעור כלפי דברי רב יוסף, אלא אך ורק הצבת שאלות עיוניות בעלמא.

25 מובא שם בשב"ל השלם.

26 אמנם לא כך הבינו הרי"ף והרא"ש שם שפסקו כי אין שוקלין מנה נגד מנה, וכך נפסק בטש"ע או"ח ת"ק, ב'. נראה עוד כי לשאלה זאת שהצבנו כאן ישנה נפ"מ נוספת, שכן אם כדברינו, אין בכונת ה"דילמא - אי נמי" לערער את פסק ההלכה או ה"שיטה" שכלפיה מכוונים הדברים, אלא רק לעורר להבנה מחודשת של יסודותיה, הרי אין מקום לומר כי דברי ה"שיטה" נדחו ע"י ה"דילמא - אי נמי", כפי שרצה לומר רב נסים בספר המפתח (דף י', ב') [ומשום כך הבין כי הכלל "אין הלכה כשיטה" הל רק כשלא נדחו דברי ה"שיטה" ע"י ה"דילמא - אי נמי". ואכן לא כך סבר הרשב"א בתורת הבית הארוך, בית ב', שער ג', ע"ש, ובמה שביירר הר"ד מרגליות, מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו, ירושלים, תשכ"ז, בעמ' מ"ו-מ"ח, ו"בי"ד מלאכי" כלל ג'ט] ואמנם, יש מהראשונים שהבינו (כדרך הרי"ף והרא"ש) כי הטופס "דילמא - אי נמי" מהווה דחיה גמורה, עד כדי כך שהציקה להם הלשון "דילמא" שלא נראתה להם די מוחלטת, ומשום כך פירשו בתוס' למשל כי הלשון דילמא "לישנא קלילא הוא" (חגיגה י"ח, ב' ד"ה "כאן באכילה") וכך בר"ן לשם ולגיטין כ', א', (וילנא ט', ב') ד"ה ו"גרסי' תו בגמ' אמר

ד. בדיקה משווה של דחיה זאת בירושלמי ובבבלי

והשתא דאתינן להכי, נכון יהיה להשוות את הדברים שראינו בבבלי לאלו שכנגדם, בירושלמי. דוגמאות ל"שיטה" המובאת כראיה נגד אמורא: בירושלמי מעשרות ב', א' (מ"ט, ד):

"אמר רבי לעזר רבי יודה²⁷ ורבי נחמיה שניהם אמרו דבר אחד [ד"ס"ל דחצר שהוא בוש (=לאכול בה) לא חשיב כלל חצר לקבוע למעשרות" - רידב"ז]...אמר רבי יוסי הוינן סברין מימר מה פליגין רבי נחמיה ורבנין בחצר שהוא בוש לוכל בכולה, הא מקצתה בוש ומקצתה לא בוש - לא, מן מה דאמר רבי לעזר רבי יהודה ורבי נחמיה שניהם אמרו דבר אחד - הדא אמרה מקום שהוא בוש פטור מקום שאינו בוש חייב".

רב חסדא: "ואע"ג דבלשון דילמא קאמרינן קושטא זמילתא הכי הוי, ומשום כבודו הוא דאמר לה הכי". והנה, לאותה מגמה שניכרת בהבנת הרי"ף והרא"ש, הרואה בטופס "דילמא" וכך דחיה גמורה, התפרש בוודאי מהלך זה כ"פחות" מסוים שחל בערכה של ה"שיטה" המסורה בדור אביי ורבא, ולפ"ז נקל להבין כיצד נלמד בתקופת הגאונים מתוך הערה אגבית של רב כהנא לרב זביד מנהרדעא בב"מ ס"ט, א', שלב נוסף ביחס ל"שיטה". הדיון שם נסב על דברי רב נחמן "הלכה כרבי יהודה והלכה כר' יוסף בר' יהודה והלכה כרשב"ג". ומתוך הקושי שהתקשו בזה בא רב כהנא להסביר כי "לאו הלכתא איתמר אלא שיטה איתמר". כלומר אין דברי רב נחמן אלו באים לקבוע הלכה, אלא לצרף לשיטה אחת ג' דעות חכמים אלו. ברם, פירוש הדבר הוא שאף שנאמר בדברי רב נחמן במפורש כי הלכה כשלושת החכמים הללו בא רב כהנא להסביר כי באמת לא פסק רב נחמן כמותם, אלא רק צירפם ל"שיטה" אחת. [ופירוש הביטוי "הלכה" בדבריו של רב נחמן, לפי רב כהנא, יהיה כזה שבא רק לומר ש"הלכה של זה תלויה בהלכה של זה, דכולהו אזלי בחד שיטתא" (ריטב"א החדשים שם)]. ומכאן לא רחוקה היתה הדדך גם למסקנה שהסיקו הגאונים, כך רב האי גאון בספר המקח והממכר, שער כ' (מהד' ויין, תק"ס, דף מ"ה, א'): "ותדע דבכל מקום שאתה מוצא בגמרא ר' פלוני ור' פלוני אמרו דבר אחד זהו שיטה ואין הלכה כמותן", וכן שם בשער כ"ט (ס"ב, ב'). ועי' צבי גרונר, רב האי גאון ודרכו בהלכה, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים, תשל"ד, עמ' 70-71. וכבר הגאון רב נטרונאי השתמש בכלל זה, עי' תשובות גאונים קדמונים, ברלין, תר"ח, סימן מ"ה. וראה עוד מ"ש ר"ש אסף ב"תקופת הגאונים וספרותה", ירושלים, תשכ"ז, עמ' רל"ב, בענין נוסחאות סתור"א, ובדברי הראשונים בענין זה, וכן אצל ר"ד מרגליות שם עמ' מ"ד-נ"א. (יש להעיר על דברינו כאן כי אין בדברי הגאונים אסמכתא מפורשת לכך שהמקור התלמודי לכלל ש"אין הלכה כשיטה" הוא בדברי רב כהנא הנ"ל, ואין זאת אלא השערה מסתברת לדעתי, ועי' ערוך השלם הנ"ל בהע' 10, ומ"ש ר"ד מרגליות שם בעמ' מ"ז הע' 3).

מדברינו אלה נובעת כמובן המסקנה כי בדורות ראשונים לא הובנה כלל ה"שיטה" כצירוף שיטות חכמים בעלי שיטה דחזיה, ולכן יש להוסיף כמה מקורות המחזקים מסקנה זאת. בבבלי יבמות מ"ה, א', אנו מוצאים ויכוח עקרוני בשאלה אם מניית כמה חכמים חשובים בעמדה מסוימת יש לה משקל בקביעת ההלכה. ומסופר על אותה שבויה שהתעברה מנכרי שבעניינה פסק רבי אמי כי הולד ממזכר כיון שרבי יוחנן ורבי אלעזר ורבי חנינא פסקו כך. ברם רב יוסף מתנגד לטיעון זה, ושואל: "דבותא למחשב גברי", והוא מונה חכמים חשובים אחרים שפסקו כי הולד אינו ממזר, ולדעתו אין מניית חכמים התומכים בדעה מסוימת בעלת משקל כלל לענין פסק ההלכה, ובמקרה דנן יש לפסוק הלכה כדעת רבי (שהלכה כמותו). וכך גם רנב"י בב"ב ל"ז, ב' כנגד דעת רב נחמן בר רב חסדא (בכת"מ "רב חסדא", ע"י דק"ס שם אות ק'). מסוגיות אלו נלמד כי היו שצירפו חכמים חשובים ל"שיטה" כדי לפסוק כמותם להלכה, וכנגדם יצאו רב יוסף ורנב"י. (ועכ"פ, גם לדעתם אין ב"שיטות" אלו כדי לומר להיפך, כי הדעות שנצטרפו ל"שיטה" דחזיות מהלכה, כפי שהובן אח"כ בזמן הגאונים). ועי' גם בקיצה כ"ז, א', שרב יוסף עצמו אומר כי אין לדחות דעה מסוימת מכיון "דתליא באשלי רברבי", ועי' גם בב"ב ל"א, ב', וע"ז, ז', ב' (אני מודה לידידי ר' ש' וזונר, שהעמידני על מקצת מן המקורות שזכרו בהערה זאת).

²⁷ לדברי ר' יהודה במשנת מעשרות ג', ה': "שתי חצרות זו לפני זו, מזו, הפנימית חייבת (=קובעת למעשרות) והחיצונית פטורה".

כלומר, ר' יוסי מסביר, כי מתחילה השב שדעת ר' נחמיה במשנת מעשרות שם, החולק על חכמים (עי"ש) וסובר "כל שאין אדם בוש מלאכול בתוכה חייבת", יש לפרשה דוקא בחצר שהוא בוש לאכול בכולה (שאז לחכמים קובעת היא למעשרות, שכן כלים נשמרים בה, ולר' נחמיה אינה קובעת. ראה פ"מ שם), אבל אם בוש לאכול רק במקצתה ובמקצתה אוכל - מודה ר' נחמיה שכולה חייבת במעשרות, אבל משמע את מימרת ר' לעזר, שר' יודה ור' נחמיה שניהם אמרו דבר אחד, הבין כי טעות היתה בידו, ובאמת מן ההשוואה של ר' לעזר בין שיטת ר' יודה לשיטת ר' נחמיה למדנו כי גם לר' נחמיה אף באותה חצר - מקום שהוא בוש לאכול בחצירו אינו קובע למעשרות, ומקום שאינו בוש לאכול קובע.

כאן ר' יוסי עצמו לומד מן ה"שיטה" שלימד ר' לעזר שיש לו לחזור בו מדעתו, והוא רואה בה ראייה גמורה כנגד מה שחשב מתחילה. וכך גם נמצא, לעיתים, כי סתמא דסוגיית הגמ' מביאה ראייה נגד אמורא מ"שיטה". כך למשל בירו' שבת ז', ב' (י', א'), לאחר שמציעים את ההנחה כי ר"מ ור"ש שניהן אמרו דבר אחד (= ויסברו שניהם כי מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה), דוחים זאת מיניה וביה:

"ולא כן סברנן מימר ר' יוסי ור' שמעון שניהן אמרו דבר אחד [= והכוונה לדברי ר' יוחנן המובאים גם שם ב', ה' (ה', א') בשמון] נימר ר' מאיר ור' יוסי ור' שמעון שלשתן אמרו דבר אחד?! (כלומר, אם אכן כך, הרי היה על ר' יוחנן לצרף גם את ר"מ לשיטת הסוברים כי משאצ"ג פטור עליה. ומאחר ולא עשה כן, ראייה גמורה כאן כי ר"מ לא פוטר היה על משאצ"ג)".

אך גדולה מזאת, מצאנו בירו' נדרים ג', א' (ל"ג, ד') כי על המשנה המרצה את היתר החכמים לנדרי זירוזין אומר ר' אמי:

"מאן תני (= היתר) נדרי זירוזין ר' טרפון דו פתר לה במעמידין (= שהוא מפרש את משנתנו במעמידין, כלומר, שבשעת הנדר נדר בדוקא, ולא רק כדי לזרז העסקה, ואעפ"כ לדעתו אין הנדר תופס, כי כפי שהוא סבור ש'אין נזירות אלא להפלאה' במשנת נזיר ה', ה', עי"ש, הרי שגם כאן אין הנדר תופס אלא אם היה מבורר לו לחלוטין, והרי כאן היה נדרו מסופק לו, שכן העלה על דעתו בשעת הנדר גם אפשרות שחבירו יתרצה לירד מן המחיר שקצב לו ויגיעו לפשרה)".

ור' בא חולק על זיהוי זה של ר' אמי, ומעלה טענה מיוחדת:

"א"ר בא תיפתר דברי הכל (= ובמקרה) שאין מעמידין (= כלומר, שמשנתנו אתיא גם כחכמים החולקים במשנת נזיר שם על ר"ט. ונעמיד משנתנו בש'אין מעמידין'. כלומר, שהנודר טוען כי נדר נדרי זירוזין אלו לא בדוקא, אלא לצורך זרוז חבירו בשעת העסקה, וכל זאת למה? משום ש (= אין תימר במעמידין ניתני רבי אליעזר בן יעקב (= שבמשנתנו, בענין היתר נדרי זירוזין) ורבי טרפון שניהן אמרו דבר אחד?!"

דהיינו: ר' בא טוען כי אין לקבל את עמדת ר' אמי משום שאם צדקו דבריו היה עלינו לקבל במסורת שמועה האומרת כי ראב"י ור"ט אמרו דבר אחד, וחסרון מסורת כזאת הוא ראייה חותכת כי שיטת ראב"י

במשנתנו היא גם כחכמים דר"ט בנזיר.²⁸ כאן רואים אנו עד היכן הגיעה החשיבות שיוחסה בדור הרביעי-חמישי (לפחות אצל אמוראים מסויימים בא"י) לעובדה שנמסרה או לא נמסרה להם מרבותיהם "שיטה" בנוגע לעמדה הלכתית מסויימת.

לפנינו, איפוא, בירושלמי, תפיסה "הרמטית" של ה"שיטה". כשהנחות היסוד (מכל מקום אצל אותם אמוראים עליהם אנו מצביעים) הן:

א. התנאים הכלולים ב"שיטה" זהים זהות גמורה ולא חלקית.²⁹

ב. התנאים שאינם כלולים ב"שיטה" זאת, חלוקים עליה בהכרח.

ג. קבלת ה"שיטה" במסורת מחייבת היא, ואפשר להשתמש בה איפה כראיה גמורה.

ד. כמו כן, אי קבלת "שיטה" במסורת מחייבת את שלילתה.

רק על פי הנחות יסוד אלו אפשר היה לתלמוד הירושלמי להשתמש ב"שיטה" כארגומנט מכריע נגד ההנחה שר"מ פוטר היה במשאצ"ג, ולהוכיח כמו כן מחסרון קבלת ה"שיטה" המזהה את ראב"י עם ר"ט את העובדה כי הם היו חלוקים בדעותיהם. ואמנם אין בדברינו אלה כדי לטעון כי ל"שיטה" ניתן מעמד מיוחד שלא איפשר לחלוק עליה, שכן מצינו בכמה מקומות כי אמורא בירושלמי חולק ופורך מסברא או ראה "שיטה" מסורה. וכגון בזו שבירו' כתובות י"ג, ז' (ל"ו, ב'), שם נמסר מר' ירמיה³⁰ כי

"אדמון [האומר שם כי מי שאבדה דרך שדהו (= "שהחזיקו בה בעלי שדות שבמצריו") ילך לו בקצרה (= "על כרחם יטול לו דרך לשדהו")] ור' עקיבה [במשנת ב"ב ד', ב'] האומר כי אם מכר בור ודות לאחר, ושייר הבית לעצמו, לר"ע שם אין הלוקח צריך אח"כ לקנות לו דרך אל הבור והדות כי 'מוכר בעין יפה הוא מוכר', כלשון הבבלי, ובודאי התכוון גם למכור לו דרך לבור ולדות] שניהם אמרו דבר אחד (= שכן בשני המקרים לדעתם יכול בעל השדה הפנימית או הלוקח ליקח לו דרך אף בלא הסכמה של הצד השני)".

אך מיד דוחה הגמ' זיהוי זה בטענה:

"ולא שמע (= ר' ירמיה) דאמר ר' הילא ר' יסא בשם ר' יוחנן³¹ בסתם חלוקין וכו', ר' עקיבה אומר אינו צריך ליקח לו דרך ורבנין אמרין צריך ליקח לו דרך (= המחלוקת היא רק ב"סתם". כלומר, בשלא נודע אם יש לו דרך או לא, אבל כאן, במחלוקת אדמון וחכמים הרי ברי שהיתה לו דרך אלא שאבדה, ובזה גם חכמים דר' עקיבה יודו שאכן

28 בעמדת ר' בא נוקט גם רבא במקבילה בבבלי שם כ"א, א', אבל לא מטעמיה, עיי"ש.
29 חייבים אנו לומר זאת, שכן אם צירוף החכמים ל"שיטה" נתפס היה כצירוף רופף של צדדי ענין שוים רק לזכרון בעלמא וכד', הרי שנשמט כל הבסיס שמכוחו אפשר היה להביא מן ה"שיטה" ראיות איזה שהן. אבל ראה בכל זאת בירו' שבת א', א' (ב', ד') ב"שיטה" שמוסר שם ר' אבון: "רבי ובן עזאי ור"ע שלשתן אמרו דבר אחד" ותווכח, כפי שהעירו שם המפרשים, שכל אחד דיבר ברשות אחרת. אלא שמשם אין קושי כלל, כי כוננת ר' אבון לעקרון ש"אוויר מחיצות כממשן", ולגבי עקרון זה הוא עצמו מפרש (אם לייחס לו את הגמ' שבהמשך) כי כל חכם דיבר ברשות אחרת, ואפשר גם שרצונו היה לומר כי כל חכם גילה דעתו בענין אחר, אבל, אכן, כולם מודים זה לזה גם ברשויות האחרות.
30 במקבילה שם בב"ב ד', ב' (י"ד, ג') נמסרת "שיטה" זאת כעמדת ה"תמן אמרין" (= בני בבלי).
31 במקבילה שם מסורת זאת בשם ר' לא.

תושב לו דרכו).

כאן, אם כן, נדחית השיטה המוצעת משום שהוכח שאין לה "בית אב", שהרי סותרת היא לדברי ר' יוחנן. וכך אנו מוצאים, כי אפילו ר' יוחנן חוזר בו מ"שיטה" שהוא עצמו נקט בה. שם, בחגיגה ג', א' (ע"ח, ד') הוא מחזיק בתחילה בדעה שאבא שאול (= הסובר שאף בתרומה אין טובלין כלי בתוך כלי, משום שכובד הכלי הפנימי חוצץ בפני מגע המים, אלא בסל וגרנותני בלבד בהם אין לחוש לחציצה)³² ור' שמעון (= במשנת מקוואות ח', ה' המחמיר על האוחז באדם ובכלים ומטבילם, שאפילו אם ידיחם קודם במים לא תעלה הטבילה, אלא"כ ירפה את אחיזתו, ויחדרו המים בינו לבין האדם או הכלי המוטבל) שניהם אמרו דבר אחד (= החזיקו בשיטה שווה: להחמיר ולחשוש משום חציצה במקום שלא באים המים לשם).

אולם לאחר מכן הוא עצמו מסתייג מקביעה זאת:³³

"א"ר יוחנן מסתברא רבי שמעון יודה לאבא שאול (= "דכ"ש הוא, ומה הכא שהמים שבידו הם באים על הכלי, אפ"ה מצריך ר"ש שירפם, כ"ש בכלי בתוך כלי דאין מטבילין". קה"ע) אבא שאול לא יודה לר"ש (= "דשאני התם שהמסקה שעל ידיו מתחבר למי המקווה". שם)

משום כך נראה, כי יהיה נכון לומר, שרק "שיטה" שהועברה במסורת מראשוני האמוראים, וכבר נתקבלה כמימרא קבועה בעיני דורות מאוחרים יותר, רק בה השתמשו כראיה שאין להשיב עליה. אבל "שיטות" שנמסרו בביהמ"ד משמו של אמורא חי, לעיתים קרובות נתקלו בהתנגדות חבריו או תלמידיו, ולא התקבלו.³⁴ ואם כן דין ה"שיטה", כפי שעולה מן המקורות הא"י, היה כדין כל מימרא אחרת. עתה עלינו לבדוק אם אותן הנחות יסוד שעמדנו עליהן בירושלמי ביחס ל"שיטה" קיימות אף בבבלי. מן היחס ל"שיטה" בירושלמי הסקנו כי החכמים הכלולים ב"שיטה" זהים זהות גמורה. נענין בדוגמא ליחס אחר ל"שיטה". בבבלי ב"ק, צ"ג, ב', קובע אביי כי:

"ר' שמעון בן יהודה ובית שמאי ור' אלעזר בן יעקב ור"ש בן אלעזר כולו סבירא להו שינוי במקומו עומד".

ובכן, אף שבכל עמדות התנאים הכלולות ב"שיטה" זאת אפשר בהחלט לתלות את הדעה ש"שינוי במקומו עומד", הרי שבלתי-אפשרי לעשות זאת באשר לעמדת ר' שמעון בן יהודה. שכן בברייתא שם נאמר:

32 וראה תוכ"פ לחגיגה עמ' 1312.

33 עי"ש ב"פני משה".

34 וראה גם במקורות הבאים שבהם נדחית ה"שיטה" בירושלמי: דמאי ג', ה', (כ"ג, ד') [שם זאת "שיטה" סתמית וכנראה מאוחרת ביחס]; פסחים א', ח' (כ"ח, ב') [שם דוחים דברי ר' יוחנן תלמידו ר' אילא ור' זעירא]; שם, ר', א' (ל"ג, ב') [ר' יוחנן נדחה ע"י תלמידיו]; ובכלאים ו', א' (ל"ג, ג') י"ל כי הדוחים דברי ר' יוחנן הם בני דורו, וצ"ע. וראה גם במקורות הללו בירושלמי בהם מובאת ה"שיטה" כראיה: ערלה ב', ז' (ס"ב, ג'); עירובין א', ח' (י"ט, ב') עירובין ח', ח' (כ"ה, ב') [ועי"ש בירוכ"פ עמ' 347 בנוגע לגירסה]; ויבמות ה', ח' (ז', א') [ועי"ש בפ"מ המפרש הראיה נגד "רבנן זתמן" שלא שמעו הא דר"ן].

"גזז ראשון ראשון וצבעו, ראשון ראשון וטוואו ראשון ראשון וארגו אין מצטרף (=)
כלומר, גיזת רחל אחת אינה מצטרפת לגיזת חברתה לשיעור החייב בנתינה לכהן) רבי
שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון צבעו מצטרף".

ומן הברייתא ברור לחלוטין שאין הערת ר' שמעון בן יהודה באה לומר כי לדעתו עמדת ר"ש היא כי
שינוי במקומו עומד" אלא רק לגבי צביעה בלבד, משום שהוא סבור, כפי שהגמ' שם אכן מסבירה, כי
צביעה פעולת קנין חלשה היא (= "שאני צבע הואיל ויכול להעבירו ע"י צפון"), אבל לגבי גזיזה אריגה
וטוויה אכן מודה ר"ש בן יהודה כי ר"ש יאמר ששינוי קונה. ואם כן, מדוע הוכנס ר"ש בן יהודה לרשימה זו
ב"שיטה" שהציע אביי? אין לנו אלא לומר כי תפיסת ה"שיטה" בבבל לפחות בדור הרביעי³⁵ שונה היתה
בנקודה זאת: נכללו ב"שיטה" גם חכמים שעמדתם לא היתה זהה לחלוטין לשאר החכמים, אך היה
בעמדתם צד מסוים שזה שמחמתו הועמדו יחדיו ב"שיטה". וכבר העירו בזה המפרשים לנכון, כך, למשל,
בעלי התוס' שם בד"ה "רבי שמעון": "וי"ל דלאו בדוקא אמרו דבר אחד, אלא כלומר בשיטה אחת הן,
וכה"ג איכא בכמה דוכתי".³⁶

נעבור כעת לדון בהנחה השניה אותה למדנו מן הירושלמי, כי התנאים שאינם כלולים ב"שיטה"
חלוקים עליה בהכרח, ונציג כאן דוגמא ליחס שונה ל"שיטה", אותו מצאנו בבבלי.³⁷
כך בפסחים פ"ב, ב' מצאנו שיטה הנמסרת בשמו של ר' יוחנן:

"ר"י בן ברוקה ור' נחמיה אמרו דבר אחד (= שפסול בעלים יכול להשרף מיד, ואין צריך

לחכות עד שתעובר צורתו)"

ועל כך אומרת הגמ' בפשטות כי

"רבה מוסיף אף ר"י הגלילי דתניא ר"י הגלילי אומר כל הענין כולו" וכו'³⁸

35 וכבר ראינו לעיל כי קודם לדור השלישי-רביעי לא היה כמעט שימוש (עכ"פ לפי המקורות שהגיעו לידינו בתלמודים) בסגנון
הלימודי של ה"שיטה" בבתי המדרש בבבל.

36 ובאמת, בטענה זאת עצמה הותקף אביי לכאורה כבר על ידי רבא בהמשך הדיון בסוגיה (צ"ד, ב'): "אמר רבא: ממאי? דלמא
עד כאן לא קאמר רבי שמעון בן יהודה התם אלא בצבע הואיל ויכול להעבירו על ידי צפון" וכו'. אלא שברי כי גם אביי
עצמו לא ראה בהכנסת ר"ש בן יהודה לקיבוץ חכמים זה קביעת זהות מוחלטת, כפי שהעירו בצדק בעלי התוס' שם, אלא
צד שוויון או נטיה כלפי דעה זאת, ודברי רבא כלפיו לא באו כדי להפריד בין ר"ש בן יהודה לשאר החכמים אלא כדי לפרוץ
לגמרי את ה"שיטה" כולה שהעלה אביי, ומשום כך הוא ממשיך שם ומוציא מכלל "שיטה" זאת גם את ב"ש, ראב"י, ר"ש בן
אלעזר ור' ישמעאל. ומכאן שהיה ברצונו לטעון כנגד אביי טענה עקרונית אחרת, כי באף לא אחד מן החכמים הנ"ל אין
לתלות את הדעה ש"שינוי במקומו עומד". עוד ראוי להעיר כאן, כי כדברי התוס' הנ"ל גם דברי התוס' ד"ה "כולן בשיטה"
בנדרים י', א'.

37 אף שזו אינה ראייה גמורה כמונן, שכן אי אפשר לראות בכל אמוראי א"י או בבל מיקשה אחת, הרי שצירוף כל הגורמים,
שאנו מצביעים עליהם בבבלי ובירושלמי כחילוקים ביחס ל"שיטה", מטה יותר ויותר את הדעת שלא לראות בכך ענין מקרי.

38 אלא שאפשר להשיב על דברי, ולכאורה בצדק, כי גם בירושלמי נמצאת התייחסות כזאת ל"שיטה". שכן במקבילה שם
בפסחים ז', ט' (ל"ה, א') נמצא "שיטה" דומה והמעין יראה כי תוכן הדברים בסוגיה שם זהה לגמרי לבבלי שם, פרט לשינוי
השמות שבין הבבלי לירושלמי. מוסד ה"שיטה" בירושלמי הוא ר' חמא בר עוקבה בשם ר' יוסה בר חנינה, והתוספת נאמרת
ע"י ר' ירמיה (אוף ר"י הגלילי, ע"ש ובירוכ"פ עמ' 490), אלא שיש לשים לב שבירושלמי אין בכך מן התימה, שכן ר' יוסה
בר חנינה ור' ירמיה שניהם תלמידי ר' יוחנן ונמנים על הדור השלישי, וכבר הערנו, שכל עוד לא נקבעה המימרא בתודעת
אמוראי א"י כבעלת מסורת שאין עליה חולק, גם לא נמנעו אמוראים מלחלוק עליה. לעומת זה בבבלי אנו מוצאים כי רבה
אינו מהסס להוסיף שמו של ריה"ג ל"שיטה" שנמסרה בשמו של ר' יוחנן.

מעשה לא יפלא בעינינו כי גם התופעה השלישית אותה הכרנו ביחס ל"שיטה" אצל אמוראי א"י - נדירה ביותר היא בבבלי, בו מצאתי רק מקרה אחד³⁹ לעומת כחצי תריסר מקרים בהם מצאתי בירושלמי⁴⁰ שימוש ב"שיטה" כראיה נגד הצעת אמורא. זקרוב איפה לומר, כי ה"שיטה" נתפסה בבבל כצירוף רופף (כפי שלמדנו קודם: צירוף דעות שאינו מרמז לזהות גמורה, אלא רק לצדדי שוויון מסויימים) של שיטות חכמים. צירוף שאין לייחס לו תוקף הלכתי רב אף אם נמסר מאמוראים ראשונים. דוגמא לכך נוכל למצוא, למשל בבבלי סנהדרין ד', א':

"אמר רב יצחק בר יוסף⁴¹ אמר רבי יוחנן: רבי ורבי יהודה בן רועץ ובית שמאי ורבי

שמעון ורבי עקיבא כולהו סבירא להו יש אם למקרא"

ולאחר מכן בא פירוט המקורות שנאמרו ע"י חכמים אלו, כשלכולם משותפת הדעה כי "יש אם למקרא". אבל רואים אנו כי רב אחא בר יעקב, בן הדור השלישי-רביעי בבבל, אינו נרתע כלל מלחלוק עקרונית על שמועה זאת שהגיעה בודאי לבבל ע"י הנחותי כמסורת תנומה וגמורה:

"מתקיף לה רב אחא רב יעקב מי איכא דלית ליה יש אם למקרא, והתניא 'בחלב אמו'

יכול חלב (= ח' צרויה, ל' סגולה), אמרת יש אם למקרא (= ויש לקרוא ח' קמוצה ול'

קמוצה)".

אמנם כאן אפשר לטעון כי רב אחא בר יעקב מעז לחלוק על "שיטה" זאת משום שבידו ברייתא הנראית מנוגדת לקביעה שב"שיטה", אך נראה מיד כי סגנון האתקפתא הנפוץ בבבלי כלפי ה"שיטה" המוצגת הינו דוקא מסברא.

כך למשל, מוצאים אנו בבבלי חולין נ"ח, ב':

"אמר רבי יוחנן ר' יהודה (= במשנה שם, האומר "אם ניטלה הנוצה פסולה") ור'

ישמעאל (= במשנת טהרות א', ב': 'הכנפים והנוצה מטמאות ומיטמאות ולא מצטרפות,

רבי ישמעאל אומר הנוצה מצטרפת)"⁴² אמרו דבר אחד."

ועל כך באים דברי רבא:

"דילמא לא היא, עד כאן לא קאמר ר' יהודה הכא אלא לענין טרפה, דליכא מידי דמגן

עליה, אבל לענין איפגולי כרבנן סבירא ליה, ועד כאן לא קאמר רבי ישמעאל התם אלא

לענין איפגולי, אבל לענין טרפה אגוני לא מגן."

39 שבת צ"ד, א'. אעיר, כי שם אין דיון ישיר על ה"שיטה" (שבו, בדרך כלל, בא בבבלי תהליך כמעט קבוע בתוכנו ובסגנונו של דחיה-לכאורה של ה"שיטה"), שכן הדיון שם הוא על הנחת רבא שגם רבנן דר' נתן במשנה יודו באדם וחזמו ש"חי נושא את עצמו", ורק בענין חיה ועוף "דמשרבטי נפשייהו" נפלה המחלוקת בין ר' נתן לחכמים. ועל כך מקשה רב אדא בר אבהו (כנראה הוא בן הדור רביעי, שישב בישיבת רבא, ראה אלבק, מבוא התלמודים, עמ' 354) מן ה"שיטה" שנמסרה מר' יוחנן, משם יוצא שחכמים דר' נתן חלקו גם בסוס. וכן בהמשך שם מקשה רב אדא בר מתנה לאביי מ"שיטה" זאת לגבי רוכב "כפות". אשר להבנת הירושלמי במקבילה לסוגיה זאת ראה תוכ"פ לשבת עמ' 128.

40 הבאנום קודם בעמ' 245 ואילך ובהע' 34.

41 כך בכת"מ ובמקבילה שם מכות ח', א', ועיי' ש בדק"ס אות ל'.

42 וראה רש"י שם ותוס' ד"ה הנוצה.

בסברה משלו, בא רבא כאן להתקיף, לכאורה, את ה"שיטה" המסורה מר' יוחנן.⁴³

ה. מקורותיה הקדומים של ה"שיטה הסדרנית" כסגנון לימוד בבית המדרש

העיון במקורות התנאיים אינו מספק ראיה ברורה לקיומה של ה"שיטה" כסגנון לימוד בבתי המדרש בתקופה זאת, אף שיתכן כי שורשיה של ה"שיטה" נמצאים בצורה שונה במקצת בספרות התנאית בעצם מגמת ההשוואה בין שיטות חכמים שונות, הרגילה במשנה ובתוספתא. ברם, כיון שענייננו כאן אך ורק בברור מקורותיה של ה"שיטה" הסדרנית עלינו להדגיש כי סגנון לימוד משווה זה שבמשנה ובתוספתא הינו לעולם בעל מגמה פרשנית ברורה.⁴⁴

43 באשר לאופי אתקפתא זאת ומטרתה הבהרנו את עמדתנו לעיל: אין זו דחיה של ממש, אלא קריאת תיגר על היסודות התיאורטיים של ה"שיטה" המוצעת.

על יחסו של רבא לר' יוחנן בשאר תחומין, ונטייתו לקבלם להלכה, ראה מה שכתב צ' דור, תורת א"י בבבל, בפרק הראשון, ובעיקר שם בפרק המשנה "פסיקתו (של רבא) בהלכותיו של ר' יוחנן וכפיפותו להן" בעמ' 12-15. רבא פסק בכל מחלוקות ר' יוחנן ורשב"ל כר' יוחנן, פרט ל"הני תלת", ראה יבמות ל"ו, א', וראה דור, שם, עמ' 12-13. אמנם גם הוא ציין שם בהע' 3 כמה מקרים יוצאי דופן הצריכים עיון מיוחד. וראה תוס' פסחים קט"ו, א' ד"ה "אלא" שכתבו: "... טוב להגיה הברייתא, אפילו לחסר, כמו שאנו מגיהין כמה ברייתות מלשבש דברי ר' יוחנן". (תודתי לד"ר פ' היימן שהעירני למקור זה).

44 כבר במשנה אנו מוצאים זיהויים או מעין זיהויים פרשניים, כגון זו הנוגעת למחלוקת בכלאיים ב', ה' "הרוצה לעשות שדה משר משר מכל מין, ב"ש אומרים שלשה תלמים של פתיה, וב"ה אומרים מלא העול השרוני", ועל כך נוספת הערה במשנה: "וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו". כאן אין אמנם "שיטה" במובן המקובל של זיהוי עמדת חכם אחד כעמדתו של חכם שני, אלא קרוב עמדות בלבד (וכנוסח דוגמא זאת גם הנוסח במשנת שביעית א', א'). ביסוד הדבר נוכל לראות שמן המשנה ניכר היטב כי התנאים אכן עסקו בהשוואה בין שיטות חכמים שונות ובנסיון לעמוד על הדמיון והשוני שביניהם, והדוגמאות לכך רבות. למשל, במשנת זבחים ט', א': "אין בין דברי ר' ג' לדברי ר' יהושע אלא הדם והנטכים" וכו'. וכן שם, תמורה, ג', ד': "מה בין דברי ר' א' לדברי חכמים" וכו'. ושם כלים ט"ו, א': "אין בין דברי ר' מ' לדברי ר' א' אלא עריבת בעה"ב" וכו'. אך עדיין אין לראות בדוגמאות מעין אלו את ה"שיטה" המקובלת, במובן של ציון לזהות גמורה בין עמדות חכמים שונים, שנמצאה רווחת מאוחר יותר בספרות האמוראית.

דוגמה ברורה יותר לזיהוי פרשני בספרות התנאית נוכל למצוא בברייתא המובאת בבבלי שבת י"ב, ב', "ת"ר ב"ש אומרים לא ימכור אדם חפצו לנכרי ולא ישאלנו ולא ילנו ולא יתן לו במתנה אלא כדי שיגיע לביתו, וב"ה אומרים כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. רבי עקיבא אומר כדי שיצא מפתח ביתו".

בשלב זה משמע מדברי הברייתא כי ר"ע נוקט עמדה עצמאית, שאינה מתאימה לא לדעת ב"ה ולא לדעת ב"ש, ומשום כך מוסיפה הברייתא: "א"ר יוסי בר' יהודה [בר"ה]: ר' יוסי, וכן בירושלמי שבת א', ח' (ד', א'). וראה ירוכ"פ עמ' 55] הן הן דברי רבי עקיבא הן הן דברי בית הלל (בכתי"מ דק "אמר ר' יוסי בר' יהודה הן הן דברי ב"ה", והכוונה שווה), לא בא רבי עקיבא אלא לפרש דברי ב"ה" (לבירור הנוסח עיין עוד בגירסת הראב"ה ריש סימן קצ"ח, אפטוביצר, ח"א, עמ' 258). ברור כי מטרת דברי ר' יוסי (או ר' יוסי בר' יהודה) היא לפרש את דברי ר"ע באופן שלא נתקשה כיצד אינו עומד בשיטת אף אחד מאלו שקדמוהו, לא ב"ה ולא ב"ש.

דוגמאות לזיהויים פרשניים מעין אלו אכן אינן נדירות בספרות התנאית ונאציין כאן רק לשתי דוגמאות נוספות: תוספתא שקלים ב', ו' ותוספתא נדרים ר', ג'-ד' ובמקבילות (באשר לדוגמאות אלו ראה גם בתוכ"פ לשקלים עמ' 687-686, ולנדרים עמ' 401-402), אך השאלה המעניינת יותר מבחינתנו היא האם נמצאת בספרות התנאית גם דוגמא ל"שיטה" סדרנית.

בבבלי כתובות ט', ב', מובאת ברייתא: "ת"ר מינקת שמת בעלה בתוך עשרים וארבעה חדש הרי זה לא תתארס ולא תינשא עד עשרים וארבעה חדש, דברי רבי מאיר. ור' יהודה מתיר בשמונה עשר חדש. אמר רבי נתן בר' יוסף [במקבילה בירושלמי סוטה ד', ג' (י"ט, ג')]: "יונתן בן יוסי". וכן בתוספתא נדה ב', ב'. וכן מצטטים הגאונים, ראה "תלמוד בבלי עם דקדוקי סופרים השלם" (שבהוצאת מכון התלמוד הישראלי השלם) למסכת כתובות, ח"ב, עמ' מ"ז, הע' 4] הן הן דברי בית שמאי הן הן דברי בית הלל, שבית שמאי אומרים עשרים וארבע חדש, ובית הלל אומרים שמונה עשר חדש. אמר רבן שמעון בן גמליאל אני אכריע" וכו'.

אך כבר בראשית התקופה האמוראית אנו מוצאים כי סגנון לימוד זה נפוץ היה בבתי המדרש. כראש וראשון גם מבחינה כרונולוגית, וגם מבחינת מספר ה"שיטות" המיוחסות לו בשני התלמודים, עומד רבי יוחנן. מימרות רבות נוספות מיוחסות לתלמידיו.⁴⁵ מר' יוחנן ואילך אנו מוצאים כי לקביעה שפלוני ופלוני (ולעיתים חכמים נוספים) קיימים ב"שיטה" אחת, מיוחד כבר מטבע לשון קבוע: "פלוני ופלוני" אמרו דבר אחד.⁴⁶

צורות סגנוניות אחרות בהן מצאנו את ה"שיטה" בתלמודים⁴⁷ הם אלו:

"רבי פלוני בשיטת רבי פלוני" - סגנון אופייני לבבלי.⁴⁸

מן הנוסח בברייתא שבבבלי עולה כי ר' יוחנן בן יוסף שהיה מתלמידי ר' ירמיהו מעשרות ב'ה' (ט"ז, ב'): "ד' יוחנן בר' יוסי בשיטת ר' עזריאל". וראה תותנו"א לר"א היימן, ח"ב, עמ' 697, המזהה אותו עם ר' יוחנן, חברו של ר' יאשיהו, תלמידו של ר' ישמעאל. מכל מקום, ודאי הוא כי מדובר כאן בתנא בן הדור הרביעי מוסר כאן "שיטה" סדרנית, המזהה את דברי ר' עם דברי ר' ש, ואת דברי ר' עם דברי ב'ה.

אבל בנוסח המקבילה בתוספתא נדה הנ"ל: "מינקת שמת בעלה... דברי רבי מאיר, ר' יהודה אומר שמונה עשר חדש. ר' יוחנן בן יוסף אומר: בית שמאי אומרים עשרים וארבעה חדש ובית הלל אומרים שמונה עשר חדש" וכו'. בנוסח זה כבר אנו מרגישים שאין כל הכרח לפרש כי ר' יוחנן בן יוסף בא להציג "שיטה" סדרנית, שכן אפשר שבעל הברייתא מציע בעמדת ר' יוחנן בן יוסף נוסח תחליפי לנוסח הברייתא שהיה בידי: "מינקת שמת בעלה... שמונה עשר חדש", ובא לומר כי החולקים בברייתא זאת (לפי המסורת שבפי ר' יוחנן בן יוסף) הם ב"ש וב"ה (ובדומה לכך בברייתא בירושלמי הנ"ל, ואין הכרח בפירוש הפ"מ המעתיקו לשם מהבנת הבבלי. וכדברינו כן מסתבר, לדעתי, מכיון שרחוק יהיה להניח כי דברי ר' בן יוסף בברייתא מתייחסים לדברי ר' מ"ו, יהודה, בני דורו, כשכבה קודמת).

גם במו"ק כ', א, אנו מוצאים ברייתא המלמדת לכאורה על "שיטה" סדרנית: "ת"ר קיים כפיית המטה שלשה ימים קודם הרגל - אינו צריך לכפותה אחר הרגל, דברי רבי אליעזר. והכמים אומרים: אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת. אמר רבי אלעזר ברבי שמעון הן דברי בית שמאי, הן דברי בית הלל, שבית שמאי אומרים שלשה ימים, ובית הלל אומרים אפילו יום אחד". כאן אף מפורשת המגמה הסדרנית ב"שיטה" שמציע ראב"ש, אלא שכפי שלמדנו להטיל השד בנוסח הדומה לזה שבברייתא הנ"ל בבבלי כתובות ס', ב', ולהעמידו כספק נוסח "משופף" (על פי הבנת המוסרים או המקבלים ברייתא זאת בבבלי), יהיה גם כאן נכון לענ"ד להשאר בספק מסויים [כמו כן יש לשים לב להבדל שבנוסח, שבדברי חכמים דרבי אליעזר נוסף: "ואפילו שעה אחת", שאינו מופיע בנוסח שבדברי ב"ה (הערת רמ"ש פלדבלום)], שיסודו בשאלה אם אין מקורו של נוסח קבוע זה שבבבלי "הן... הן" בהוספות מאוחרות יותר שנתנה לברייתא, שבמקורן לא היו מכוונות אלא לצרף מסורות חלוקות לגבי שמות התנאים הנמסרים בברייתא [כך גם בברייתא בערכין כ"ג, א' בדברי ר' שמעון בן אלעזר: "הן הן דברי ב"ש הן הן דברי ב"ה", כשמן המקבילות בירושלמי תרומות ג', ד' (מ"ב, א') ונוזר ה', ד' (נ"ד, א') מוכח שלא הכירו את דברי רשב"א. וכך לגבי דברי ר' נתן שבברייתא בנדרים ס"ט, א' (וכן שם ע"א, א', אך שם ברור הצורך הפרשני). וראה גם בירושלמי נדרים י', א' (ל"ט, ג') ובתוספתא נדרים, ג', ג'-ד', וכן שם שקלים ב', י').

45 ולעיתים מימרות שנמסרו בשמו במקור אחד נמסרו בשם תלמידו במקור אחר, תופעה זאת הידועה במימרות אחרות בכלל, אולי יכולה לשמש כאן גם עדות שבפרט, לכך שראו בר' יוחנן אב לשיטה זאת. ראה למשל ירושלמי פסחים ז', ט' (ל"ה, א') שם נמסרת השיטה ע"י ר' חמא בר עוקבה בשם ר' יוסה בר חנינא, ואילו בבבלי שם פ"ב, ב', נמסרת מימרא זאת בשם ר' יוחנן. וכן החילוף בין ר' יוסי בר' חנינא לרבי יוחנן באשר ל"שיטה" בבבלי מעילה י"ג, ב', ראה להלן בהע' 52. וכך גם ה"שיטה" הנמסרת בבבלי שבת, צ"ז, א', בשם ר' יוחנן, אך מובאת בירושלמי פסחים ד', ג' (ל"א, א') ע"י ר' יוסה בי רבי בון בשם רבי חונה.

46 ובדרך כלל בירושלמי גם בתוספת ציון המניין: "שניהן אמרו דבר אחד" ירו', פאה, ב', א' (ט"ז, ד') ועוד רבים. "שלשתן אמרו דבר אחד", שם, ד', ו' (י"ח, ב'). ועוד רבים. ראה להלן הע' 60.

47 מן הראשונים, ובעקבותיהם הפוסקים, נטו לעיתים לחלק בין צורות סגנוניות אלו, וזאת מחמת קשיים שנוולדו לאחר שנטבע בזמן הגאונים הכלל "אין הלכה כשיטה" (וראה מ"ש לעיל בהע' 26). עיין למשל בר"ן על הרי"ף, לסוכה ז', ב' (דפו' וילנא דף ג', א') ד"ה אמר אבבי, וראה גם הליכות עולם לר' ישועה הלוי (ירושלים, תש"ך, עמ' 108) שער ה' ד"ה "אין הלכה כשיטה" שלא נקט כן, וראה אוצר מפרשי התלמוד (מכון ירושלים, תשל"ט) לסוכה ח"א עמ' קצ"ו-קצ"ז, וראה אנציקלופדיה תלמודית ערך "אין הלכה כשיטה". וראה מ"ש הר"ר מרגליות, מחקרים בדרכי התלמוד והידויות, עמ' מ"ט הע' 9.

48 ראה אוצר לשון התלמוד (בבלי) לר"ב קוטובסקי, חל"ז, ירושלים, תשל"ז, עמ' 361. וראה בירושלמי עירובין ז', ו' (כ"ד, ג') ד'

"אתיא דר' פלוני כדרבי פלוני" - סגנון מיוחד לתלמוד הירושלמי.⁴⁹

"פלוני ופלוני ופלוני כולהו סבירא להו" וכו' - סגנון אפייני לבבלי.⁵⁰ ומיוחד למקרים בהם כלולים ב"שיטה" יותר משני חכמים.

כדי להכיר מה הוא המקום שתופס ר' יוחנן ביצירת ה"שיטה" כסגנון לימוד רווח בבית המדרש נציין כי פרט למימרא אחת המיוחסת לרב⁵¹ לא מצאנו אף חכם קדום לר' יוחנן⁵² המשתמש באחד מביטויים אלו כדי למסור "שיטה" סדרנית.⁵³

יוסי בי רב בון בשם רבי שמואל בר רב יצחק ירדו לה בשיטת הפייטות". (הסגנון "ירד פלוני לשיטת פלוני" נמצא גם בבלי אבל רק בפי ר' יוחנן בנדה י"ט, ב' ובפי ר' זירא, בגיטין ט"ו, ו' ב').

49 ראה אוצר לשון תלמוד ירושלמי לר"מ קוסובסקי, ה"ב, ירושלים, תשמ"ב, עמ' 256-253. בירושלמי נמצא גם מטבע לשון הפוך, הבא לציין חילוק בין שיטות, והפרדה בין עמדות הנראות לכאורה כשוות: "לא הדין מודה לדין ולא הדין מודה לדין" כך, למשל, בתרומות ח"ד, (מ"ו, ב') בפי ר' אילא, הבא לחלוק על ר' יוחנן האומר כי ר' יהושע ור' שמעון אמרו דבר אחד. 50 ראה אוצר לשון התלמוד (בבלי) לר"מ קוסובסקי, ח"כ"ז, ירושלים, תשל"א, עמ' 65.

51 בבבלי סוטה ל, א': "אמר רב אסי אמר רב ואמרי לה אמר רבה בן איסי אמר רב ר"מ ור' יוסי ור' יהושע ור' אליעזר כולהו סבירא להו דאין שני עושה שלישי בחולין". וגם על מקור זה יש לפקפק על פי הנוסח שם בכת"מ: "א' רבה בר איסי א' רב ואמרי לה א' רבה בר איסי א' רב יוסף". ואפשר, לפי זה, שאין כאן מסורת אחידה כי אכן מימרא זאת מפי רב יצאה. אך יש להעיר כי בכתבי היד האחרים אין יסוד לתוספת "יוסף". כך בכת"י אוקספורד 2675.2 וכך בכת"י רומי 110 [ושם הנוסח: "א' רבה בר איסי אמ' רב ואמרי לה אמ' רבה בר איסי אמ' רב" ויתכן שמשום שלפני סופר כת"מ היה נוסח קשה, דומה לזה, שעל פיו לא היה כל הבדל בין שתי הלישונות, הוסיף "יוסף". אם כי קשה מאוד להניח תוספת כזאת בלי בסיס כלשהו שהיה לפניו] וכן בקטע הגמרא מספריית מינכן שסימנו 436,22-23 Cod.hebr. (תיאורו תמצא ב"דקדוקי סופרים השלם" של "מכון התלמוד הישראלי השלם" לסוטה ח"א עמ' 45, ושם משוער כי זמנו של כת"י זה הוא מתחילת האלף השישי). ואשר למוסריים: לפי הנוסח "אמר רב אסי אמר רב" הרי המוסר הוא כנראה רב אסי בן הדור הראשון (ראה היימן, תותנו"א, עמ' 233), ולפי הגירסה (המופיעה בעקיבות בכל הנוסחאות, לפחות כאפשרות אחת) רבה בן (או בר) איסי, הרי לא מצינו מאמרים נוספים מדברי אמורא זה, ומשום כך גם לא הקדישו לאמורא זה ד"א היימן ור"ח אלבק (במבוא לתלמודים) ערך מיוחד. אך אפשר שהוא רבה (רבה) בר איתי בן הדור ה-3-4 בבבל, ומצאנוהו דן (שבועות ל"ו, ב') עם תלמידי רבה ומקשה לרב אידי בר אבין (ב"מ י"ד, א'). וממעט המאמרים שהגיעו אלינו בשמו אף מצאנוהו במקום אחד מוסר בשם ריש לקיש (כריתות כ"ד, א'), ואם (וזו השערה בלבד, כמובן) היה מן הנחותי, יובן יפה יותר הקשר בינו לבין מסירת "השיטה". על החילופים אסי - איתי ראה גם אצל אלבק שם, עמ' 426, בערך "רב אסי".

52 אמנם במעילה י"ג, ב' מוסר ר' יוחנן בשם מנחם יודפאה (כך בכת"י פירנצה, וכך במקבילה בזבחים ק"ג, ב': "רבי אלעזר בשיטת ר"ע (רבו" = כך בזבחים שם) אמרה" (ואמנם חוקרים מסויימים מצאו במאמר זה יתד לתלות בה את קביעתם שר' יוחנן היה תלמידו של מנחם יודפאה. כך קובע י' פרס ב"א", אנציקלופדיה טופוגרפית - הסטורית" ירושלים תש"ח, ח"ב, עמ' 388. והחוקרים הללו - כך פרס, שם, וכן וילנאי באנציקלופדיה אריאל ח"ג, ת"א, תשל"ז, בעמ' 2758 - אף מוסיפים, כי מוצאו של מנחם יודפאה הוא ממשפחת הכהנים מימין, שהתיישבה ביודפת מחדש לאחר החורבן. וראה גם ש' קליין, מחקרים ארצישראלים ח"ב, מאמרים שונים לחקירת א"י, וינה תרפ"ד עמ' 18 [VI] ועמ' 24-25. אבל דבריהם דברי תימה. וכי אפשר לקבוע על פי אזכרה יחידאית כזאת כי מנחם יודפאה היה רבו של ר"י, ובפרט שנוסח זה מתעוררת ודאותו לאחר ההשוואה עם המקבילות, כפי שיבואר), אבל בירושלמי סוכה ד, ג' (נ"ד, ג') מוסר יוסי בן חנינה בשם מנחם יותפייה "שיטה" זאת (אמנם גם ר' יוחנן אומרה שם, בהמשך, אך לא תולה זאת במנחם יותפייה). ועי'ש באהצ"ו לרטנר עמ' 126 שאינו מאמין לגרסת הירושלמי (אף שכך גם בכת"ל) שלפניו, ורוצה לתקנו ע"פ הבבלי. מכל מקום, גם אם אכן קיבל ר' יוחנן "שיטה" זאת ממנחם יודפאה, ונסכים שמנחם יודפאה הוא החכם הקדום ביותר ממנו הגיעה לידינו "שיטה" סדרנית, אין זה משנה את העובדה שר' יוחנן הוא האחראי להפצתה בין חכמי א"י.

53 א) עוד יש לציין כאן לירד ב"מ ה"ר, (י"ג) הנראה כדברי הסתמא דגמ': "ר' יוסה ורבי לעזר בן עזריה שניהן אמרו דבר אחד דתנין תמן" וכו', ובכת"י אסקוריאל [שהוציא א"ש רוזנטל בהוצאת האקדמיה הישראלית למדעים, תשל"ז, בעמ' 66] מופיע לפני "שיטה" זאת הטרמין "תני". אך יש להעיר לדברי אלבק במבוא לתלמודים עמ' 26-27 כי "תני" משמש בירושלמי גם להצגת מימרות אמוראים.

ב) המסורת בירושלמי ב"ב ז', ב' (י"ד, ג'): "דבה בר רב הונא בשם רב הלכה כרבי עקיבא דיון זהו רבנן דרבי חייה. רבי עזריא רב ירמיה בשם רב הלכה כרבי עקיבא דרבי חייה זהו רבנן דבבבלי" אינה ראייה לנידון בו אנו עוסקים, גם משום

בנוסף לכך, אציג כאן גם דין וחשבון מספרי שערךתי, לשם הדגמה, באשר לאותם מקורות בהם מופיעה ה"שיטה" בשימוש הביטוי "אמרו דבר אחד" בבבלי ובירושלמי:⁵⁴

ירושלמי: ר' אבון [אבין] (1), ר' אחא (1), ר' אלעזר (5), ר' זעירא (1), ר' חונה (1), ר' יוחנן (14), ר' יוסי (1) ר' יוסי בר חנינא (1), ר' ירמיה (2) [מימרא אחת הנמסרת בשמו בכתובות י"ג, ז' (ל"ו, ב') נמסרת בשם חכמי בבלי, "תמן אמרין", בב"ב ד' ב' (י"ד, ג')], ר' פנחס (1).

בבלי: אביי (5), "אמרו" [בכתובות קי"א, ב', ושם מוסיף רנ"י כי "אמרו" הוא ר' יצחק בר נפחא] (1), ר' אשי (1), ר' הושעיה (1), ר' יוחנן (12), ר' יוסף (1), ר' פדת (1), רבא [בעירוובין פ"ו, ב' עפ"י כת"י ודפ"י, ראה דק"ס, ובדפ"ו: "רבה". וכן בסוכה ל"ו, א' עפ"י כת"מ, וכן בגדרים ע"ג, ב' על פי כת"מ וכת"ר 130, וראה הלבני, מקורות ומסורות, לנדרים שם עם של"ה, שלא שת ליבו לזה] (4), רבה (1).

בולט, איפוא, ברשימה זאת מאוד תפקידו של ר' יוחנן ביצירת מטבע לשון זה⁵⁵ ושל תלמידיו בהפצתו. אך נתון נוסף ראוי לעיון: העובדה כי בדור הרביעי לאמוראים ודוקא בבבלי, ובעיקר אצל אביי ורבא אנו פוגשים שוב בתהליך של החייאת סגנון לימוד זה בעולם הישיבות, כשעד לתקופה זאת כמעט ואינו מוכר בבבלי.⁵⁶

54 שכן זיהוי פרשני ברור, ועוד, משום שנראה שהמילים "דהוא רבנן דרבי חייא" וכן "דהוא רבנן דבבלאי" אינן חלק מן המימרות שנמסרו בשמו של רב, אלא הן תוספת מן הגמרא. ראה "מבוא לנוסח המשנה" לדין אפשטיין, עמ' 198.

54 א) אני מוסר כאן רק את תוצאות עבודת המיון שעשיתי, מבלי להציג כאן את המקורות עצמם, כיון שהמעין יוכל בלא מאמץ רב לדאוגם, על פי מראי המקומות שצויינו בקונקורדנציות הנזכרות לעיל בהערות הקודמות.

ב) אין אני מונה כאן את ה"שיטות" שנאמרו, בלא יחוס לאמוראי איזשהו, ע"י הסתמא דגמ'.
 55 ותן דעתך: "דבר אחד" משמש בספרות התנאית בהוראת הפרדה. ראה, למשל, בתוספתא שבת, ט', (י'), ח': "אמ' ר' יהודה אני אומ' דבר אחד והן אומ' דבר אחד. אני אומ' להן וכן והן אמרו לי' וכו'. וכיוצא בזה שם בכלים, ב"ב, ז', ה', ושם באהלות, ח', ח' וט"ז, ז', וכן שם בנדה ז', ה'.

56 קודם לדור הרביעי נמצא ביטוי זה רק פעם אחת בודדת בפי רב יוסף (שבת ע"ז, א') ורבה (מנחות ס"ד, א'). על הקשר בין רבה לר' יוחנן שנחשב כרבו לפי מה שמטיח כלפיו רב חסדא ראה בשבועות י', ב' "מאן ציית לך ולר' יוחנן רבך", וראה מ"ש צבי דור בסיני נ"ג, עמ' ל"א, הע' 1. וא"כ, אפשר גם שאת יסודות הפצת שיטת לימוד א"י זאת (ששגשגה בעיקר בדור הרביעי בבבלי) יש לתלות ברבה ורב יוסף. וראה גם מ"ש ר"ח אלבק ב"מבוא לתלמודים", עמ' 166, בהערה 51.

לדברים הללו, שהעלינו כאן, יש משקל חשוב בהכרעת מחלוקת שהתעוררה בין חוקרים אחרונים בשאלת מקורות השפעתו של רבא. ר"א גולדברג בתרביץ, ל"ג, (תשכ"ד), עמ' 340 בהע' 4 כתב: "טעות היא לדעתי לקבוע שרבא הולך אחרי ר' יוחנן ר' בית מדרשו. המסורת של ארץ ישראל חזקה אצלו, אבל בעיקר בצורה שהגיעה מסורת זו לבבל דרך רב. רבא וכו' מעדיף את מסורת סורא על פני מסורת פומבדיתא וכו', לימודו של רבא הוא לימוד סורא, שהרי רבו והותנו, רב חסדא, ישב על כסא רב ורב הונא בסורא, גם רבו האחר במחוזא, רב נחמן, רכש את לימודה של סורא. ואם אמנם מביא רבא את דעת ר' יוחנן לעתים קרובות, הרי הוא מביאו כמי שמייצג את שיטת ארץ-ישראל, אבל אין הוא נמנע גם מלחלוק על שיטתו כשהמסורת הארץ-ישראלית שנתקבלה בסורא היא אחרת".

וזכר כאן נוכל להעיר, כי לפחות כפי שעולה מתוצאות חקירתנו בענין ה"שיטה", הרי שלא צדקו דברי גולדברג, שכן אין רבא (או רבה אם נקדימו כמקבל עיקרי ראשון מתורת א"י), מקבל את הסגנון הלימודי הזה כפי שראינו, מרב, אלא, כפי הנראה, ישירות מא"י, מן הנחותי שהעבירו ביתר שאת בתקופה זאת מתורת א"י לבבל. וראה מ"ש ר"ז פרנקל ב"מבוא הירושלמי" בעמ' מ"ד, ב', בענין זה, שלדעתו הגיעו מאמרי חכמי א"י לבבל מן הזמן שעולא רב דימי ורבין באו לא"י, ורב דימי ורבין היו בזמן גאלוס, וירדו לבבל מפני השמד בתקופת אביי ורבא. (וראה מ"ש מ"ד יודילוביץ בספריו "ישיבת פומבדיתא", ת"א, תרצ"ה, עמ' 36-37; "מחוזא", ירושלים, תש"ז, עמ' 80-81. וראה עוד מ"ש צבי דור במאמרו "המקורות הא"י בבית מדרשו של רבא", סיני נ"ג, תשכ"ג, עמ' ל"ב, בהע' 4,3).

כנגד ר"א גולדברג יצא צבי דור, ובהערה קצרה שנדפסה בתרביץ, ל"ד, (תשכ"ה), עמ' 98, רמז למאמרו שנדפסו ב"סיני" (נ"ב, עמ' קכ"ה-קמ"ד; נ"ג, עמ' ל"א-ל"ט) וכתב: "במאמרי אלה הוכחתי מתוך עשרות דוגמאות את זיקתו היתירה של רבה

ניתן לקשור את יצירת ה"שיטה" ע"י ר' יוחנן למסכת ה"כללים" הרחבה יותר שהוא אחראי ליצירתן, ולראות ב"שיטה" פרט אחד מתוך מארג גדול יותר של עניינים שבהם עסקו בבית המדרש הטברייני.⁵⁷

למשנתו ההילכתית של ר' יוחנן, ושהיא משוקעת בהרבה מקרים בזו של רבא ללא כל קשר וזיקה לרב"ז וכו'.
באשר למחלוקת זאת, נדמה שאין ספק רב כי הממצאים שהעלינו תומכים בהחלט בדעתו של דור, ומתייצבים כנגד ההשערה שהעלה גולדברג. אולם כאן יש מקום להעיר, כי דור עסק בעיקר בחשיפת הקשר שבין תורת ר' יוחנן לעמדותיו של רבא מצד הפן ההלכתי-פסיקתי (כך במאמריו הנ"ל, וכך בספרו, שנערך לאחר פטירתו, תורת א"י בבבל, ת"א, 1971). ובכך, זוקא כאן סבורני, כי יש בהחלט לשים לב לדבריו של גולדברג, כי לעיתים קרובות אנו מוצאים את רבא פוֹרֵךְ מסורות א"י בשם ר' יוחנן. (אך על אופיין של פירוכות-לכאורה אלו ראה מ"ש לעיל, במה שנוגע ליחס ל"שיטה"). ואולם, יש בדבריו כאן גם כדי להוסיף פן חשוב לא פחות, המקשר את תורת רבא עם תורת א"י, והוא זה הנוגע לסגנון הלימוד. שכן ניכר כי סגנון הלימוד הא"י המיוחד הזה, היוצר "שיטות", נקלט אצלו היטב, והוא מאמצו והופכו לחלק חשוב מן העיסוק העיוני בשיטתו. כך בביהמ"ד שלו, וכך גם אצל תלמידיו, כפי שנראה בהמשך, שאף אם אינם מרבים להציע "שיטות" חדשות משלהם כפי שעשה רבא עצמו, הרי נמצאם ג"כ עסוקים לעתים קרובות בדיונים על-אודות "שיטות" שנמסרו להם. וכעת ראה גם:

peter Hayman, Development And Change in the teachings of rabby yohanan Ben Nafha, PH.D Thesis yeshiva university New-York, 1990

ושם, בעמ' 441, הוא מגיע מפנים אחרות למסקנות דומות לאלו שהגענו כאן: "מבדיקת היותר משלושים סוגיות "איתביה" בין ר' יוחנן ורשב"ל עולה שבכמעט הצי הסוגיות ניתן להכריע על הקשר לבית המדרש של רבא מתוך התייחסות ישירה שלו ושל תלמידו לתורת ר"י ורשב"ל" וכו'. וכן שם בעמ' 446: "...מכל האמור יוצא, ששכבת הכניסה העיקרית של סוגיות "איתביה" בין ר' יוחנן ורשב"ל היתה דורם של רבא ותלמידיו. הגרעין הא"י הגיע לבבל כולל מחלוקת וקושיה או קושיה ותידוך ונוסח והורחב בבבל בדור הרביעי והחמישי".

ענין נוסף העולה מן הממצאים שהעלינו ונוגע לדברי החוקרים הנ"ל, הוא באשר ליחס שבין תורת אב"י לתורתו של ר' יוחנן. בשאלה זאת התלבט כבר צבי דור, ומסקנותיו נטו לראות ברבא את הכלי הראשי המקבל ומשפיע בבבל מתורת ר' יוחנן, ובאב"י רק כלי שני. כך עולה מהערתו במאמרו הנ"ל בסניני נ"ג, עמ' מ"ט, בהע' 64, בה הוא קובע: "מתגלית בתלמוד זיקה זו להלכה הא"י אצל רבא יותר מאשר אצל אב"י ואצל אמוראים אחרים. ובהמשך הוא מוסיף: "ואף אנו אומרים, גילוי זיקה זו על כל צדדיה וצורותיה אצל רבא, לא על עצמו בלבד בא ללמד, אלא על כל הדור כולו" והוא מוסיף במאמר מוסגר: "אם כי לא במידה שוה לגבי כולם. כי לא הרי אב"י באותו דור כהרי אמוראים אחרים באותו דור". ובכך, בנקודה זאת נדמה שמסקנותינו, בענין ה"שיטה" על כל פנים, מגלות זוקא קשר הדוק מאוד בין סגנון לימוד זה, אשר נוצר בישיבת ר' יוחנן, לבין אב"י המאמצו גם הוא, ואף יותר מאשר רבא. בין שהוא עצמו יוצר "שיטות" משלו, ובין שהוא עוסק בביהמ"ד בפירוכות של "שיטות" אחרות שמצאו מקומם בין כתלי ביהמ"ד.

כדי להראות מה רבה היתה השפעתו של סגנון זה על אב"י, אוסיף כאן תוצאות בדיקה מספרית נוספת שערכתי, בקשר למקורות הנוגעים למטבע "פלוני ופלוני (פלוני ופלוני) כולו סבירא להו" שבתלמוד הבבלי (הסוגיות הסתמיות המשתמשות בסגנון זה אינן נמנות כאן). ובכך, בבדיקה זאת בולטת ביותר השפעתו הדומיננטית של אב"י בהכנסת ה"שיטה" כנושא לעיון יצירתי בביהמ"ד הבבלי. שכן בתריסר מקורות בש"ס אחראי אב"י למטבע לשון זה. שני מקורות אחרים נמסרים בשם ר' יוחנן, ומקור אחד נוסף הוא הנמסר בסוטה ל', א', ועליו כבר הערנו כי קיים ספק מסויים למי נוכל לייחסו. ואגב כך: מטבע זה "כולו סבירא להו" קרוב ל"שלושתן אמרו דבר אחד" שבירושלמי, אלא שהוא משמש לעיתים גם ליצירת "שיטה" רבת-משתתפים של ארבעה ויותר, מה שלא נמצא בירושלמי כלל (אף שנמסרו בבבלי שיטות מעין אלו בשם ר' יוחנן! ראה למשל יבמות נ"א, ב' וסנהדרין ד', א'). ונראה שתהליך זה של הרחבת ה"שיטה" לקבוצות גדולות יותר, פרי ביהמ"ד של אב"י הוא.

אך מעניין לציון כי השימוש בביטוי "פלוני בשיטת פלוני" (המצוי בבבלי) אינו נמסר במימרות אב"י אפילו פעם אחת. אך גם ב"שיטות" שנמסרו בבבלי ע"י השימוש בביטוי זה בולט שוב מקומו של ר' יוחנן והשמועות הא"י בכלל: רב דימי ("כי אתא") (1), ר' זירא (1), ר' יוחנן (4), מנחם יודפאה (ר' יוחנן מוסר בשמו, וראה מ"ש בהע' 52 בפנים) (1), ר' נחמן בר יצחק (1), רבא (2), רבה (1), ריש לקיש (1).

⁵⁷ על כלליו של ר' יוחנן ואופיים ראה א"א אורבך "ההלכה מקורותיה והתפתחותה" הוצאת יד לתלמוד, 1984, בעמ' 202, ובספרות המצויינת בהערות. וראה גם א"מ נפתל, "התלמוד ויצוריו", ח"ו, ת"א, תשמ"ט, עמ' 165-167, שאסף את מינוחי

נוסף לכך יש ל"שיטה" הסדרנית חשיבות גדולה ככלי עזר לפסיקת ההלכה, שכן בידוענו שחכם פלוני נמנה על המשוייכים ל"שיטה" מסויימת ורגילים אנו לפסוק על פיו, הרי שגם כאן לכאורה יהיה עלינו לפסוק כ"שיטה" זאת. אבל חשוב לציין כי כפי שאין כלליו של ר' יוחנן מכוונים אלא להוות כלי עזר בתהליך הברור ההלכתי, והוא עצמו מזהיר את תלמידו רב אסי: "לא תעבידו מעשה עד דאמינא הלכה למעשה" כפי שנמסר בבבלי ב"ב, ק"ל, ב',⁵⁸ הרי שגם כאן אין לראות ב"שיטה" פסיקה הלכתית ישירה של ממש, אלא רק מעין כלי מסייע בתהליך ליבונה של ההלכה.

אך נדמה, כי ביצירת הכללים בכלל, וביצירת ה"שיטה" בפרט, ישנה מגמה חשובה נוספת, והיא אותה מגמה שכבר דורות ראשונים כונו בעבורה "סופרים", כבאמרו המפורסם של ר' אבהו [מה ת"ל סופרים שעשו את התורה ספורות ספורות, חמשה לא יתרומו וכו' - ירו' שקלים ה', א' (מ"ח, ג.)]. אותה מגמה מנמוטכנית מניעה גם את ר' יוחנן לקבוע כללים שונים ע"י מציאת צד דמיון בין הלכות שונות,⁵⁹ וכפי הנראה המגמה היא בכל אלו למצוא סימנים שיקלו על התלמידים לזכור את ההלכות השונות.⁶⁰ וכך אפשר שנמצא בענין ה"שיטה" את ר' יוסי מלמדנו זאת, כבדרך אגב, באמרו בירו' כתובות ה', א' (כ"ט, ד.):

"סימן היה לן דחזקיה ורבי יונתן שניהן אמרו דבר אחד..."⁶¹

בסיכום:

א. המונח "עובדין דחול" המיוחס לאב"י בבבלי ביצה כ"ח, א' מקורי הוא, ושייך, אכן, לבית מדרשו של אב"י.

ב. דברי אב"י שם הם חלק מטופס דחיה קבוע, שהיה לו שימוש מרובה ביותר בבית המדרש הפומבדיתאי לצורך דחיה-לכאורה של "שיטות" שהוצעו בבית המדרש.

ג. את הסגנון הלימודי, העוסק ביצירת "שיטות סדרניות" ובבירורן, מקבל בית המדרש הפומבדיתאי מיוצריו הא"י, קרי: ר' יוחנן ותלמידיו.

ד. ברם, שונה ה"שיטה הסדרנית" הבבלית מזו הא"י, בכך שאיננה נתפסת אלא כצירוף רופף של דעות חכמים בעלי צדדי ענין שוים ותו לא, בשעה שבא"י זיהו החכמים ב"שיטה הסדרנית" הוא זיהו מוחלט, שיש לו גם נפקותות לדינא.

הצעה של דברי ר' יוחנן שבתלמוד.

⁵⁸ ראה אורבך שם, עמ' 203.

⁵⁹ על כך כבר עמד אורבך שם, ובין הדוגמאות שהוא מונה מפי ר' יוחנן: "ששה ספקות הן וכו' [ירו' כלאים ח', ה', (ל"א, ג.)] "בשלושה מקומות הלכו בו חכמים אחר הרוב ועשאו כודאי" (בבלי, נדה י"ח, א'), אך אנו מוסיפים לכך כאן גם את ה"שיטה", פרי בית מדרשו.

⁶⁰ משום כך הוצמד כמעט בכל מקום בו נעשה שימוש במטבע "אמרו דבר אחד" בירושלמי גם מניין ל"שיטה": "שניהן אמרו דבר אחד", או "שלושתן אמרו דבר אחד". ראה אוצר לשון תלמוד ירושלמי ה"ל, ח"א, ירושלים, תש"ם, עמ' 125-126.

⁶¹ אם כי אפשר גם שבאמרו "סימן היה לן" כוונתו שעשה לעצמו סימן מסויים שיסייעו לזכור את קישור השיטות של חזקיה ור' יונתן, כדי שלא ישכח כי שניהם אמרו דבר אחד (= שאזלינן בתר אומדן הדעת, ע"ש). ועכ"פ, לפי דרכנו חזרנו ולמדנו דבר ידוע מכאן, כי החכמים עסוקים היו בדרכים שונות לקשור להם סימנים שיועילו לזכרון השמועות.

הגם ה"דחיה" הבבלית - בסגנון "דילמא...אי נמי" וכו' - אין לה כוונה, כנראה, לערער את פסק ההלכה המקובל, אלא כוונתה רק לעורר את חכמי בית המדרש להבנה מעמיקה יותר של יסודותיה העיוניים.